

Essay

En fortelling om radikalisering

Cathrine Moestue

psykolog i privat praksis, medforfatter i boken Radikalisering – fenomen og forebygging (2018) fra Minotenk.

Hvorfor ble Patricia Hearst radikalisert? Var det personen eller situasjonen som var radikal?

Fortellinger om kidnapping fascinerer oss fordi de utfordrer vår fantasi og våre tanker om vår egen selvbestemmelse. Fra fiksjon og eventyr om Rapunsel i tårnet og filmer om Jason Bourne, til ekte historier om Natascha Kampusch og – som dette essayet handler om – radikaliseringen av Patricia Hearst. Fortellingen om Hearst er også aktualisert gjennom en ny fjernsynsdokumentar av Jeffrey Toobin, og som fortsatt er tilgjengelig på NRK nett-tv.

Historien

Patricia underkastet seg for å overleve

Det startet i 1974. Patricia Hearst var 19 år da hun flyttet inn med kjæresten sin i universitetsbyen Berkeley. Vietnamkrigen splitter landet og revolusjonære krefter ulmer under overflaten i det amerikanske samfunnet. En terroristgruppe som kaller seg den symbiotiske frigjøringshæren (SLA), planlegger å kidnappe tenåringsjenta, fordi hun kommer fra «aristokratiet». Hennes familie, «Hearst», er kjent på grunn av hennes bestefar William Randolph Hearst. Bestefaren bygget opp et avisimperium og var en pioner i den såkalte sensasjonspressen. Hovedpersonen i Orson Wells' berømte spillefilm Citizen Kane (1941) er basert på hennes bestefar, W.R. Hearst.

SLA (Symbionese Liberation Army) var en liten gruppe revolusjonære som var besatt av våpen og oppmerksomhet. Den 4. februar 1974 kidnappet de Patricia Hearst i hennes eget hjem. Terroristene holdt henne innesperret i et skap og underviste henne etter hvert i geriljakrigføring og marxistisk teori. Bare åtte dager etter kidnappingen hører den fortvilte familien fra henne på et lydbånd som ble sendt til dem: «Mor, far. Jeg har det bra.» Gruppen brukte disse lydbåndene som en del av sine pressemeldinger. Etter to måneder i skapet kom et enda mer berømt lydopptak av Patricias stille stemme, der hennes tale nå er blandet inn med marxistisk slang. Hun tar plutselig avstand fra sin familie og har skiftet navn til «Tania». Hun forteller at hun ikke har blitt hjernevasket av sine kidnappere, og at de hadde gjort det mulig for henne å komme seg vekk, men at hun selv hadde valgt å bli for å slåss for revolusjonen.

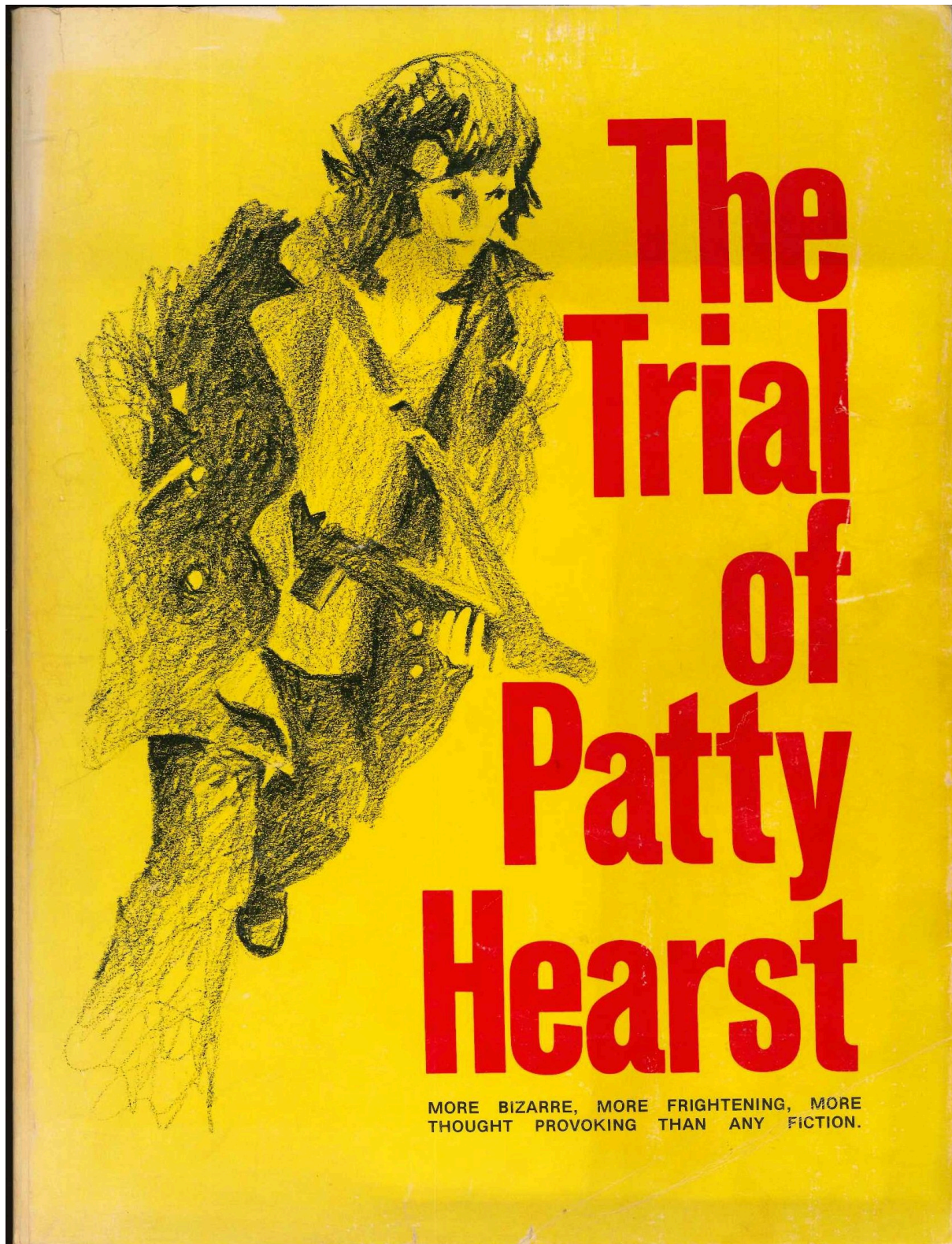
Sammen med fire andre medlemmer av SLA ranet Hearst en bank i San Francisco i april 1974. Ranet ble fanget opp av et overvåkningskamera. Dette resulterte i et berømt bilde av Patricia Hearst, som holder et maskingevær og er ikledd en beret (militær alpelue). Hun var forvandlet til en terrorist bare ti uker etter at hun hadde blitt kidnappet. Rettssaken hennes fikk enorm oppmerksomhet, og mye som kom opp der, er utgitt i en bok som heter *The Trial Of Patty Hearst* fra 1976, skrevet av Carolyn Anspacher. Hennes forsvarsadvokat F. Lee Bailey bygget forsvaret opp på argumentet om «tvingende påvirkning» (coersive persuasion). Aktoratets psykiater påsto at hun var en «rebell som lette etter mening.»

Hun ble likevel funnet skyldig, dømt til sju år i fengsel og satt der nesten to år før president Carter benådet henne. Senere fikk hun full benådning av president Bill Clinton.

Spørsmålet som fort dukker opp når man setter seg inn i saken om Patricia Hearst, er følgende: Var hun ansvarlig for sine kriminelle handlinger, eller var hun et offer som gjorde det hun trengte for å overleve? Eller er svaret et sted midt imellom?

Kognitiv dissonans

Historien om Patricia Hearst er kanskje en av de mest kjente kriminalhistoriene i nyere tid i Amerika. Hun svarer selv på mange av de spørsmålene vi måtte ha om saken, i sin egen bok *Every Secret Thing*, som kom ut i 1981: «Når jeg aksepterte den grusomme virkeligheten av mitt nye liv, som er en del av SLA, så slutter de enorme konfliktene jeg hadde inni meg. Hverdagen ble lettere. Alt jeg trengte å gjøre var å bli med dem og det gikk lettere dag for dag.» Patricia beskriver selv hvordan det føltes å ha to holdninger samtidig i hodet, og som er i konflikt med hverandre. Hun blir anklaget og kritisert av SLA for å tilhøre en klasse, en familie med penger. Mange i Amerika sulter på denne tiden og hun opplever ikke bare ubehaget i skapet og dødsangsten, men også skyldfølelse knyttet til egen identitet.

BOK *The Trial of Patty Hearst* **FORFATTER** Carolyn Anspacher **FORLAG** The Great Fidelity Press **ÅR** 1976 **SIDER** 738

Kognitiv dissonans-teori kan forklare hvordan snøballen begynner å rulle inn i destruktiv retning. Leon Festinger, en ekte legende i sosialpsykologien og medforfatter av den kjente boken *When*

Prophesy Fails, oppsummerte kognitiv dissonansteori slik: «Hvis du endrer en persons adferd, vil hans tanker og følelser også endre seg for å redusere dissonansen.»

Når det er en konflikt inni oss, må noe endre seg for at ubehaget skal fjernes. Vi tar et valg

Når det er en konflikt inni oss, må noe endre seg for at ubehaget skal fjernes. Vi tar et valg. Patricia underkastet seg for å overleve. Det føles som en lettelse. Selv om valget er fatalt, så går dissonansen vekk. Det vil si at mye av det traumatiske stresset opphører. Kognitiv dissonans påvirker selvfølelsen. Dette er en av de sterkeste psykologiske kreftene til motivasjon og atferd.

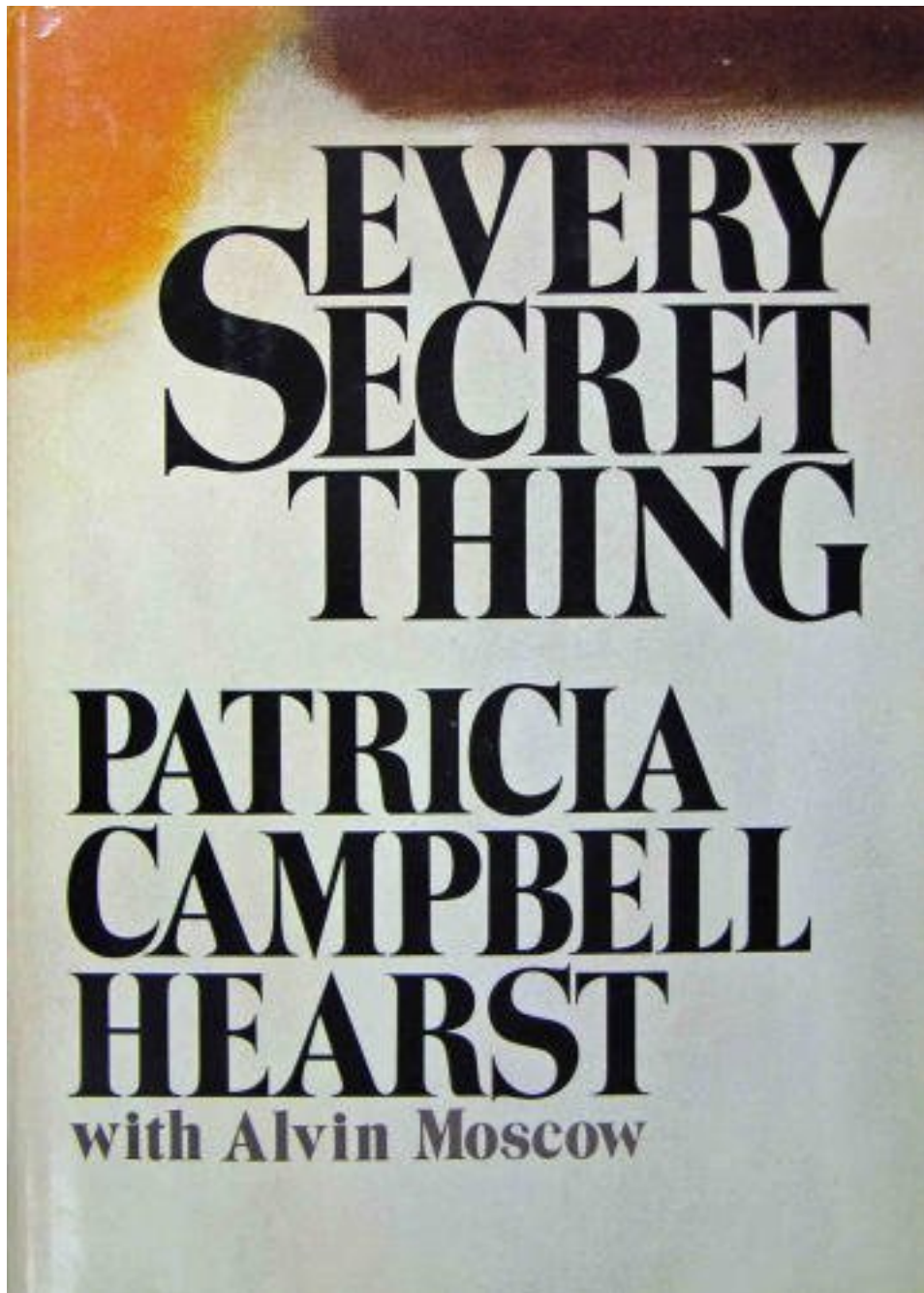
Radikal historiefortelling

Men ikke alle forklarer Hearsts radikaliseringsprosess med teorien om kognitiv dissonans. Jeffrey Toobin er en rettsanalytiker hos CNN og spaltist ved *The New Yorker*.¹ Han er blant annet forfatter av boken *The Run of His Life: The People v. O.J. Simpson*. I 2016 kom han ut med en uautorisert bok om Patricia Hearst: *American Heiress: The Wild Saga of the Kidnapping, Crimes and Trial of Patty Hearst*. Han betviler at hun er utsatt for «coercive persuasion» (tvingende påvirkning), og mener at hun knyttet seg til terrorgruppen som en frivillig rasjonell aktør. Han erkjenner at hun ble kidnappet, og at det må ha vært traumatisk, men når hun bokstavelig talt kommer ut av skapet, etter den første voldtekten, mener Toobin at SLA skal ha behandlet henne bra.

---

¹1. Toobin ble suspendert og så sparket fra sin stilling i november 2020, han har også tatt pause fra jobben i CNN. (Kilde: Dagbladet, 20. oktober 2020)

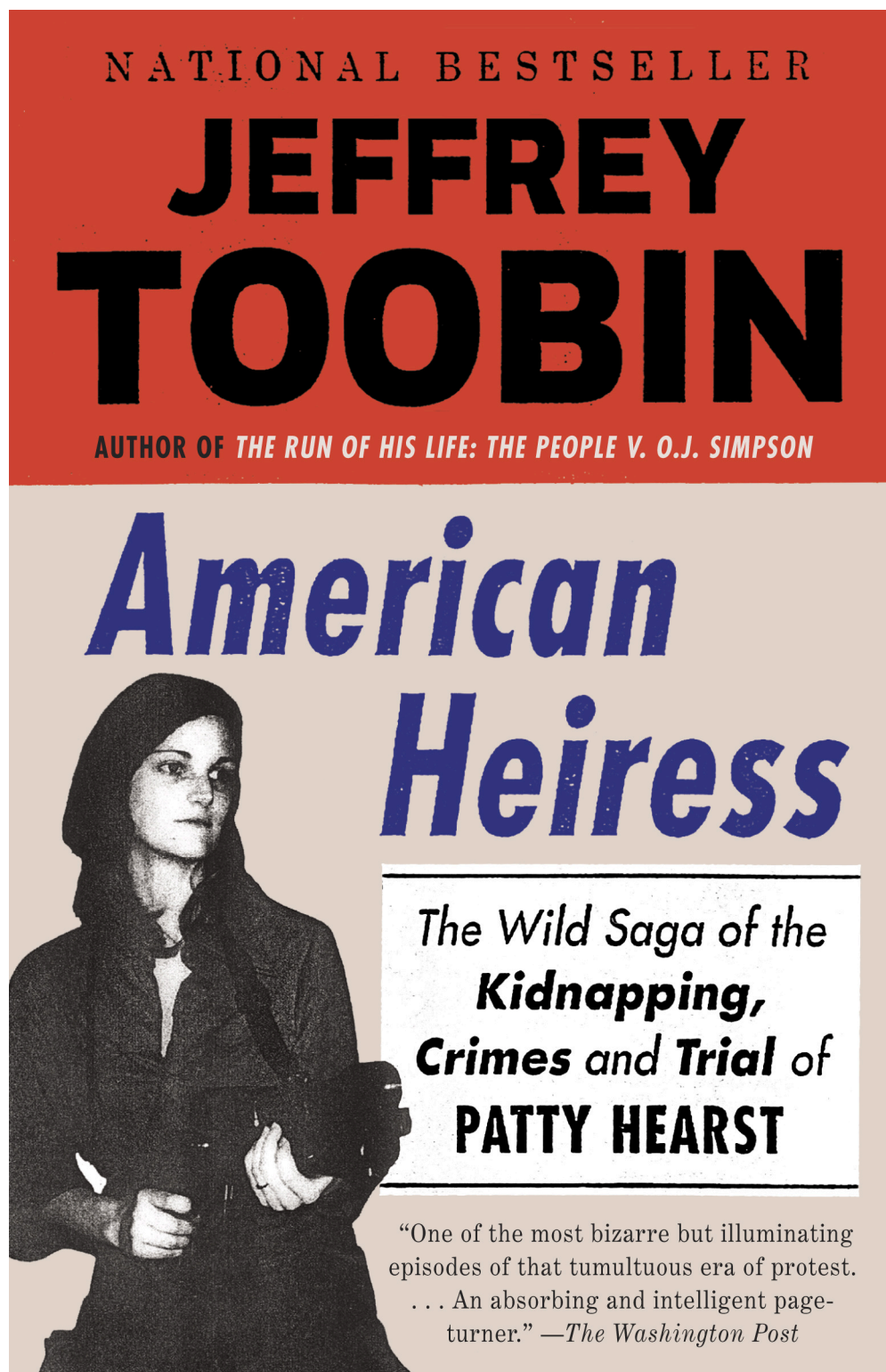

BOK *Every secret thing* **FORFATTER** Patricia Hearst og Alvin Moscow **FORLAG** Doubleday **ÅR** 1981 **SIDER** 466

Toobin har også laget en TV-dokumentar basert på boken, som han har kalt «The Radical story of Patricia Hearst». Legg merke til at hennes overgrepere (SLA) er utelatt fra dokumentarens tittel – nå er det historien om den *radikale* Patricia han vil fortelle oss. På norsk heter den *Mysteriet Patty Hearst*, og allerede i første episode spør han: «Er hun Amerikas mest berømte kidnappingsoffer, eller er hun den mest berømte overløperen i Amerikansk historie»? Med andre ord: Er det personen eller situasjonen som er radikal? Den seks episoder lange TV-dokumentaren har blitt vist på NRK siden 2018 og er tilgjengelig frem til sommeren 2021.

Både boken og TV-serien til Toobin er interessant med tanke på de historiske fakta, og jeg liker at han aktualiserer hennes radikaliseringshistorie, fordi det viser at ungdom kan radikaliseres

gjennom traumatiske relasjoner. Likevel opplever jeg Toobins analyse som svært overflatisk. Han kommenterer hennes adferd etter at identitetsforvirringen har skjedd og fra det tidspunktet hun blir kalt for «Tania». Gruppens leder har gitt henne dette symbolske navnet etter Che Guevaras tidligere kjæreste. Toobin snakker om «Tania» som om hun skulle være en rasjonell og frivillig aktør, men beveger seg ikke på innsiden av hvordan hennes traume har påvirket personlighetsendringen. Slik jeg forstår hans argument, skal Patricia på uforklarlig vis ha bearbeidet egne traumer mens hun sitter innesperret i et skap og har regulert ned dødsangsten helt på egen hånd. Når hun endelig kommer ut av skapet, blir hun fascinert av feministiske og marxistiske ideer. Og ikke bare det, men hun synes at terroristene er kule, og at bankran er spennende. Han følger aktoratets teori om at hun benyttet anledningen til å kvitte seg med sin forlovede og rømme fra sitt kjedelige liv som en «Hearst». Det er akkurat som om følelser ikke eksisterer i Toobins narrativ, og konklusjonen blir etter min oppfatning også endimensjonal – hun var en rasjonell aktør. Resultatet er en salig blanding av historiske fakta og Toobins personlige meninger. Han er en vel ansett journalist, men han er ingen traumeekspert, heller ikke er han nysgjerrig på hva eksperter på atferd og holdningsendring har å si om saken. Jeg har ikke noe imot kontroversen rundt hva slags straff hun eventuelt skulle få for å ha vært involvert i kriminelle handlinger. Å forstå et fenomen er ikke det samme som å tilgi eller å være enig i at kriminell atferd er greit. Men jeg har noe imot Toobins fremstilling av saken. At han har usynliggjort hva traumeekspertene og sakkyndige sa under rettssaken.

BOK AMERICAN HEIRESS: *The Wild Saga of the Kidnapping, Crimes and Trial of Patty Hearst* FORFATTER Jeffrey Toobin FORLAG Anchor Books ÅR 2017 SIDER 480

Toobin overrasker videre med å gi hovedrollen i TV-serien til en av hennes overgripere, William «Bill» Harris», en av de få overlevende fra terroristgruppen SLA. Det var han som bar henne ut av huset og inn i bagasjerommet. Bill snakker fritt og uimotsagt om sin forakt for Patricia Hearst og

overklassen. På denne måten går Toobin ganske langt i å validere den venstreradikale og voldelige retorikken til SLA og forsterker etter min mening de negative stereotypiene som finnes om «rike mennesker».

Modige stemmer

Patricia Hearst har ikke før inntil nylig villet uttale seg offentlig om dokumentaren, men brukte stemmen sin etter å ha blitt inspirert av kvinnene på Golden Globe som beskrev #MeToo-bevegelsen, og Hearst forteller i et intervju med Deadline 11. januar 2018:

Det er ingen hemmelighet at jeg ble bortført, voldtatt og torturert som 19-åring. Og at dagene som fulgte, var en serie med hendelser som resulterte i at et barn blir fullstendig knust psykisk og fysisk.

Patricia Hearst poengterte at hun har gitt mange intervjuer og skrevet en bok for å diskutere saken hennes. Men hun påpekte at når hun gjør dette, blir hun retraumatisert og satt tilbake til et mareritt som var dypt smertefullt for henne. I intervjuet med Deadline gir hun også en klar og tydelig beskjed til Jeffrey Toobin og TV-selskapene: Hun nekter å gi dem makten til å gjøre henne til et offer nok en gang. Hun nekter dem å skape en plattform der det å legge skyld over på offeret blir normalisert, og der hennes traumehistorie blir fordreid til å se ut som et romantisk eventyr.

Hvem var hun før hun ble kidnappet?

Rettsakkyndige som ble kalt inn av forsvaret under rettssaken i 1976, var psykiaterne dr. Louis West, dr. Robert J. Lifton, dr. Martin Orne og psykologen Margaret Singer. Alle forkjempere for menneskerettigheter og med tvingende påvirkning som spesialfelt.

Psykolog Singer utførte de psykologiske testerne og beskrev hvordan hennes håndskrift som «Tania» ikke lignet håndskriften til Patricia, og hun analyserte også stemmen under båndopptakene og forklarte hvordan dette ikke var en spontan eller normal kommunikasjon. Hennes språk liknet mer på stemmen til Angela Atwood, et annet kvinnelig medlem av SLA, enn på hennes egen.

Dr. West beskrev Patricias tidligere mentale tilstand som typisk for ungdommer på hennes alder og med hennes bakgrunn. Før kidnappingen hadde hun vært forlovet og hatt et respektabelt liv som student.

Å identifisere seg med overgriperne kan ha vært hennes eneste mekanisme for å overleve. Som en hjelpeløs fange ender det med en sammensmeltning av ideene til en terroristgruppe, og hun gjør ting hun ellers aldri ville ha gjort.

Louis West diagnostiserte Patricia med en traumatisk nevrose med dissosiative trekk. Han mente at Patricia kunne gjøre en sunn tilpasning til det normale livet avhengig av hvor godt hun ble behandlet av familie, venner, leger og antagelig domstolene.

MUGSHOT Etter at Hearst ble arrestert – og under rettssaken – handlet mye om følgende spørsmål: Lot Hearst seg radikalisere frivillig eller tok hun sine valg på grunn av et sterkt ytre press? Foto: Magnolia Pictures / Courtesy: Everett Collection

Hva er tvingende påvirkning?

Under rettssaken blir Robert J. Lifton bedt om å forklare prosessen med tvingende påvirkning, «coercive persuasion». Både West og Lifton hadde tidligere oppdaget at de amerikanske pilotene som satt i kinesiske fangeleirer under Koreakrigen, hadde utviklet falsk hukommelse fordi de hadde blitt utsatt for en helt bestemt type stress. Jeg sammenfatter hans omfattende vitnesbyrd, hentet fra *The Trial of Patty Hearst* (s. 317):

Lifton beskriver detaljert hvordan anklagende intervjueteknikker er en del av det følelsesmessige angrepet på personens selvforståelse og identitet. Det innebar kritikk av det en person er mest stolt av, samt fysiske og psykologisk ydmykkelser. Under isolasjon begynner fanger å føle seg dehumanisert, helt uten å ha kontroll på sin skjebne. En tredje prosess som er helt essensiell for tvingende påvirkning, er manipulasjon av skyldfølelse og skam. Det er offerets skyld at situasjonen er som den er. Lifton forklarer at hvis du blir fortalt dette ofte nok med dødstrusler hengende over hodet, så begynner du å tro det selv. Alle former for tvingende påvirkning har en måte å dra tilståelser og innrømmelser ut av offeret på. Det kan være i form av et skriftlig dokument, eller det kan være gjennom et lydbånd, slik det var for Patricia. Innrømmelsesfasen følger direkte av anklagen om skyld. I en slik prosess er det svært viktig å få offeret til å bedra seg selv, sin gruppetilhørighet, sine venner, sitt land. Resultatet er at personen som opplever en slik prosess, føler seg avsondret fra sine tidligere røtter, identitet og ute av stand til å vende tilbake.

Moderne diagnoser

Toobin tror ikke på at Patricia Hearst var «tvunget», og han forstår ikke identitetsforvirringen de sakkyndige forsøker å beskrive. Han sier stolt at han ikke bruker ordet «stockholmsyndromet» eller «hjernevask», fordi det er begreper skapt av journalister. De er ikke å regne som medisinske diagnoser, sier han. Det er jo i en viss forstand riktig, men det var heller ikke disse begrepene de sakkyndige brukte. Her blir hans narrativ villedende. Den identitetsforvirringen vi er vitne til hos Patricia/«Tania», er faktisk en diagnose. I DSM-5 (APA, 2013) ble det innført en ny kategori for et slikt komplekst symptombilde; dissosiative lidelser som ikke er spesifisert andre steder. Diagnosesystemet gjør det klart under paragraf 300.15 punkt 2 (2013):

Identitetsforvirring etter intens og tvingende påvirkning: Individder som har blitt utsatt for intens og tvingende påvirkning (eksempler er, hjernevask, tankereform, indoktrinering under fangenskap, tortur, rekruttering av sekter/ kulter eller terror organisasjoner) kan skape en vedvarende endring eller bevisst forvirring rundt egen identitet.

Forvandlingen fra en ung student til en «urban gerilja» kan være en dissosiativ lidelse, og ikke et ungdomsopprør eller noe romantisk. Dissosiativ lidelse betyr at vi ikke er oss selv, ikke er i kontakt med kroppens naturlige følelser. En dissosiasjon er kjernen i det vi kaller traumer. Identitetsforvirringen de opplever, er ikke bevisste forsøk på å ape etter noen de ser opp til, men et forsøk på å beskytte seg mot en overgriper.

Mange kjenner denne mekanismen som en identifikasjon med overgriper, populært kalt stockholmsyndromet. Traumer er svært merkelige fenomener, samtidig som de også er et fantastisk forsvar som kroppen har. Alle har vi en medfødt evne til dissosiasjon, et psykisk forsvar ved ekstreme hendelser som oppleves som livstruende.

Normale reaksjoner

I diskusjonen om radikalisererte er det viktig at vi klarer å ha flere tanker i hodet samtidig. Noen har hatt en mer ideologisk og frivillig overbevisning, mens andre, slik som Patricia Hearst, ble overbevist under svært tvingende og traumatisk stressende påvirkning. Disse to forklaringsmodellene er ikke bare av akademisk interesse, men de er dypt viktige for både dem det gjelder, og for samfunnet generelt. Seriose problemer kan oppstå dersom vi feiltolker andres atferd. Mange rettssaker avgjøres av det grunnleggende spørsmålet om attribusjon. Det blir helt sentralt i vurderingen av både skyld og straff. I den kjente rettssaken om Knutby-pastor Helge Fossmo og hans forhold til den medtiltalte barnepiken Sara Svensson ble det beskrevet hvordan Fossmo steg for steg skal ha hjernevasket Svensson, slik at hun til slutt var i stand til å drepe Fossmos kone, Alexandra Fossmo, og å skadeskyte naboen Daniel Linde. At forklaringsmodellen og attribusjonen ble lagt til den radikale situasjonen, og at Sara Svensson ble hjernevasket, var også politiets hovedteori. Sara Svensson ble dømt til tvungent psykisk helsevern.

I Patricias situasjon vet vi overraskende mye om hva som skjedde med henne, det er også en grunn til at historien er så relevant for dagens debatt om radikalisererte. Fascinasjonen for historien ligger i spørsmålene omkring informert samtykke, sårbarhet, identitetsdannelse og ikke minst frykten for at dette kan skje med nesten hvem som helst. Mekanismene i slike prosesser blir ofte holdt skjult på grunn av traumer, skam og stigmatisering, noe som gjør historiene vanskelig tilgjengelig for ettertiden.

Det tok 16 år før Sara Svensson åpnet opp om sin historie, som vi nå kan se i dokumentaren «Drap i Knutby».

Jeg har lest Patricia Hearsts bok. Jeg har lest hva rettsakkyndige sa, og satt meg inn i Toobins kritikk. Han sier ikke direkte at han vet bedre enn fagfolk, men han sier det indirekte ved å usynliggjøre deres forskning og ved å latterliggjøre «stockholmsyndromet». Han har større tro på seg selv og ideen om det rasjonelle mennesket.

Ut fra psykologisk teori omkring vold i nære relasjoner og det vi vet av liknende erfaringer beskrevet over, mener jeg Hearsts fortelling er mer overbevisende enn overgripernes. Dersom hun har blitt utnyttet ved hjelp av vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig adferd, er hun per definisjon et offer for en kriminell handling. Dette kommer klart frem i artikkel 3b i FNs protokoll mot menneskehandel. Min konklusjon er dermed at Patricia Hearst hadde normale reaksjoner under svært radikale situasjoner.

Referanser

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5 (5. utg.)*. American Psychiatric Association. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Anspacher, Carolyn (1976). *The Trial of Patty Hearst*. The Great Fidelity Press.
- Evans, G. (2018, 11. januar). Patricia Hearst Slams Upcoming James Mangold Biopic & CNN Doc Series: «Romanticizing My Torture And Rape». Hentet fra <https://deadline.com/2018/01/patricia-hearst-jeffrey-toobin-james-mangol...>
- Hearst, Patricia & Moscow, Alvin (1981). *Every Secret Thing*. New York: Doubleday.
- Johansson, Ulf. (2020) *Drap i Knutby* [TV-program]. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/drap-i-knutby/sesong/1/episode/1/avspiller>
- Kondelis, Pat (2018) *The Radical Story of Patty Hearst*. [TV-program]. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/mysteriet-patty-hearst>
- Politiet. (2020, 10. oktober) Hva er menneskehandel? Hentet fra <https://www.politiet.no/rad/menneskehandel/hva-er-menneskehandel/>
- Toobin, Jeffrey (2017). *American Heiress: The Wild Saga of the Kidnapping, Crimes and Trial of Patty Hearst*. Anchor Books.